

Політична трансформація держави в умовах глобалізації

Національна держава та її особливості в умовах глобалізації є багатограним об'єктом наукового аналізу. Спроби наукового осмислення цієї проблеми було зроблено у нашій статті. Розкривається необхідність у комплексному аналізі особливостей політичної трансформації держави в умовах глобалізації та виявлення найбільш складних проблем, що стоять перед нею в контексті перспектив її розвитку, що дозволяє спрогнозувати подальший розвиток держави в XXI столітті.

Ключові слова: держава, глобалізація, політична трансформація, транснаціональна корпорація, реформування, адаптація, суверенітет.

государства в условиях глобализации и выявление наиболее сложных проблем, стоящих перед ним в контексте перспектив его развития, что позволяет спрогнозировать дальнейшее развитие государства в XXI веке.

Ключевые слова: государство, глобализация, политическая трансформация, транснациональная корпорация, реформирование, адаптация, суверенитет.

The nation-state and its peculiarities in the context of globalization is a multifaceted object of scientific analysis. Attempts of scientific study of this problem was made in this article. Reveals the need for an integrated analysis of the characteristics of political transformation of the state in the context of globalization and identify the most challenging problems faced by them in the context of prospects of its development, which allows to predict the further development of the state in 21 century.

Key words: state, globalization, political transformation, multinational corporations, reformation, adaptation, sovereignty.

УДК 1.000.165.6

Ісакова О.І.,
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри
суспільно-гуманітарних наук
Таврійського державного
агротехнологічного університету

Национальное государство и его особенности в условиях глобализации представляют собой многогранный объект научного анализа. Попытки научного осмысления данной проблемы были предприняты в данной статье. Раскрывается необходимость в комплексном анализе особенностей политической трансформации

Глобалізація кінця ХХ – початку ХХІ століть поклала початок новому етапу у розвитку держави, яка переживає період політичної трансформації та адаптації до нових умов. Під впливом процесів глобалізації змінюються її традиційні функції і становище в сучасній системі міжнародних відносин. Нові процеси вкрай неоднозначно позначаються на державі, майбутнє якої стало предметом широких наукових дискусій.

В умовах глобалізації кожна держава стикається з проблемою вибору шляху розвитку, який найкращим чином допоміг би подолати витрати і скористатися позитивними «плодами» цього процесу. Однак саме уявлення про те, що є позитивним для держави в умовах глобалізації, а що є небезпечним для її майбутнього, також є неоднозначним. На перший план вийшли проблеми зовнішнього і внутрішнього суверенітету, здатності держави проводити самостійну внутрішню і зовнішню політику, бути легітимним в очах як свого народу, так і за межами власних кордонів.

Глобалізація висуває найвищі вимоги до якості державного управління. Ефективність держави сьогодні визначається, зокрема, її здатністю швидко адаптуватися до мінливих умов зовнішнього середовища. Незважаючи на те, що державні кордони продовжують відігравати важливу роль у світовому політичному процесі, її розвиток все більше піддається впливу взаємозалежності держав і світових ринків.[1, с. 21].

Разом з трансформацією держав змінюється і ключовий міжнародний інститут, що регулює відносини між ними. Організація Об'єднаних Націй (далі – ООН) сьогодні є єдиним механізмом, покликаним здійснювати функції глобального управління.

При цьому завдання, з якими стикається ООН, сьогодні є набагато більш складними і комплексними, ніж у попередні роки. У зв'язку з цим проблеми реформування ООН стоять на порядку денному всіх найбільших політичних форумів.

На актуальність обраної теми вказує і той факт, що зміни, які описуються, відбуваються фактично на наших очах, а це значить, що ми можемо спостерігати об'єкт дослідження в «динаміці». Це робить подібні дослідження актуальними як з теоретичної, так і з практичної точки зору, оскільки розуміння того, до чого може і повинна прийти держава у своєму розвитку, є важливим не тільки для наукової достовірності, але і для реалізації конкретних політичних стратегій.

Національна держава та її особливості в умовах глобалізації є багатограним об'єктом наукового аналізу. Спроби наукового осмислення цієї проблеми було зроблено сучасними зарубіжними та вітчизняними авторами.

Тема політичної трансформації, переходу держави з одного стану в інший є однією з найбільш гострих і обговорюваних. Специфіка перехідних процесів у різних державах і регіонах, проблеми, з якими стикаються держави у процесі глобалізації, широко висвітлені в роботах вітчизняних та зарубіжних фахівців, серед яких можна виділити С. Гельмана, А. Мелвіля, Т. Моцелкова, Л. Шевцову, С. Єлізарова, Р. Донелла, Ш. Эйзенштадта, А. Пшеворські.[2, с. 34].

Багатогранність проблематики, з якою стикаються дослідники держави в умовах глобалізації, пояснює наявність широкого спектру робіт, при-

свячених не державі як такій, а безпосередньо глобалізації. Особливе місце тут належить комплексному дослідженню глобалізації, представленою Д. Хелдом, Д. Гольдблаттом, Е. Макгрю і Дж. Перратоном. Дослідники охопили історичний, політичний, культурний і воєнний виміри глобалізації, представили різні оцінки цього процесу [3, с. 78].

В окрему групу необхідно віднести дослідників питань, пов'язаних із глобальним управлінням, проблематикою сталого розвитку та майбутнього держави. Слід відзначити роботи дослідників О. Баранова, В. Голіцина і С. Терещенко, присвячені можливостям формування в майбутньому загальносвітових інститутів управління. У дослідженні представлено план реформування ООН з точки зору можливостей глобального управління [4, с. 123].

Проблема транснаціонального бізнесу, глобальної діяльності транснаціональних корпорацій (далі – ТНК) у конкретних державах широко освітлена в періодичній пресі та є актуальною для аналізу. Крім преси, ця тематика висвітлена у роботах Дж. Гелбрейта, М. М. Шимаї, Дж. Стігліца, Р. Стопфорда, Дж. Даннінга, Дж. МакДоналда [5, с. 202].

Разом з тим, спостерігається брак комплексних політологічних досліджень щодо проблем політичної трансформації ролі і функцій держави та перспектив глобального управління. Як правило, особливу увагу дослідники приділяють питанню посилення або ослаблення політичної системи в умовах глобалізації. Проте означена проблема видається більш складною і неоднозначною, а сам процес – нелінійним і різноспрямованим, який не можна звести виключно до вивчення перспектив розвитку політичної системи. З одного боку, держава втрачає деякі важелі контролю і позиції під впливом процесу економічної глобалізації. З іншого – можна констатувати, що держава набуває нові можливості регулювати проблеми, на які раніше не поширювалася його компетенція.

Мета дослідження полягає в комплексному аналізі особливостей політичної трансформації держави в умовах глобалізації та виявлення найбільш складних проблем, що стоять перед нею в контексті перспектив її розвитку.

Відповідно до мети необхідно вирішити наступні завдання:

- описати характеристики, притаманні сучасній державі в умовах глобалізації;
- вивчити сутність глобалізації;
- проаналізувати позитивні та негативні фактори, що впливають на політичну трансформацію держави;
- проаналізувати суб'єкти і чинники політичної трансформації держави в умовах глобалізації;
- розглянути особливості держави в умовах наростання глобальних проблем.

Необхідно відзначити ряд нових факторів, вплив яких на політичну трансформацію держави значно зріс в останнє десятиліття. До них, насамперед, належать:

- посилення ролі транснаціонального бізнесу, поява якісно нових важелів впливу ТНК на глобальну політику і національну державу (інтеграція ТНК в соціальну сферу, збільшення участі великого бізнесу в міжнародних відносинах та ін);
- зростання сукупного впливу регіональних наднаціональних структур на політичну трансформацію сучасної держави;
- вплив глобальної економічної кризи на функціонування інституту держави;
- зростання значення деяких функцій держави в умовах політичної трансформації (соціальна, інформаційна безпека, охорона здоров'я в умовах глобальних проблем та ін);
- необхідність забезпечення світового сталого розвитку та одночасного посилення економічної могутності держав [6, с. 55].

Глобалізація призводить до трансформації суверенітету, однак цей процес має подвійний характер. З одного боку, зростає кількість зовнішніх факторів, що чинять вплив на скорочення суверенітету і, більш того, підривають його. З іншого боку – держави свідомо йдуть на відмову від деяких своїх суверенних прав і функцій. Процес подальшого зменшення державного суверенітету в перспективі спричинить трансформацію ідеології держави, істотно вплине на різні сфери життя людей.

Суверенітет держави нерідко підривається самою державою для вирішення важливих економічних, політичних або гуманітарних завдань. Цей процес можна спостерігати у різних галузях економіки (зміна митних зборів, надання доступу зарубіжних корпорацій до стратегічних галузей промисловості). Часткова відмова від суверенітету далеко не завжди відбувається добровільно і часто буває вимушеним кроком. Зменшення суверенітету держави викликано не тільки необхідністю отримати вигоду від нового політичного status quo, але і лобіюється ззовні політичними силами інших держав.

Ступінь обмеження суверенітету нерідко пов'язаний зі ступенем економічної, політичної та ідеологічної відкритості держави. Найбільшим суверенітетом в сучасному розумінні сьогодні володіють, з одного боку, найбільш закриті в економічному, ідеологічному чи політичному аспектах держави (Китай, Іран, Північна Корея), а з іншого – такі економічно і політично відкриті країни, як США. Сам факт передачі ключової для визначення категорії суверенітету функції держави наднаціональному органу говорить про те, що в перспективі міжнародне право буде розширюватися, і у держави з'явиться набагато більше міжнародних зобов'язань, ніж раніше. [7, с. 92].

В умовах глобалізації відбуваються кардинальні зміни у галузі політичного управління. Для того, щоб держава була конкурентноспроможною в сьогоднішніх умовах, вона не має зосереджувати всі найважливіші функції в руках центральної влади. Потреба в гнучкій системі управління в державі й у світі стає все більш очевидною. Соціальні групи, рухи, партії, міжнародні об'єднання сьогодні тільки виграють від мобільності і децентралізованості. Зростання впливу на окремі країни, а також міжнародні організації таких гравців, як ТНК, свідчить про необхідність розробки нового підходу до державного управління. Це говорить про те, що в майбутньому тенденція до більш гнучкої системи управління, яка дозволяє швидко адаптуватися до нових викликів і загроз, «сприймати» нове, буде тільки набирати силу.

Хоча глобалізація є багато в чому суперечливим явищем, але вона справляє великий вплив на державу. Цей вплив оцінюється вченими з різних позицій, існують протилежні точки зору – прихильників глобалізації, її супротивників і скептиків.

Однією з головних особливостей розвитку сучасної світової політичної системи є відсутність балансу різних механізмів управління. Суб'єкти (держава, міжнародні фінансові інститути, ТНК, ООН та ін) і фактори трансформації (глобалізація, світова фінансова криза, глобальні проблеми тощо) взаємопов'язані і впливають один на одного, що дозволяє зробити висновок про те, що політична трансформація держави невідворотна. Криза і глобальні проблеми підштовхують держави до нових форм взаємодії, призводять до створення нових наднаціональних об'єднань різного рівня [8, с. 143].

На прикладі Європейського Союзу – найбільш успішної інтеграційної моделі сучасності – ми можемо спостерігати плюси і мінуси передачі частини національного суверенітету держави наднаціональним структурам. Процес глобалізації призводить до трансформації суверенітету, але цей процес має подвійний характер. З одного боку, все більше зовнішніх факторів впливає на скорочення суверенітету, його підрив, а з іншого боку, держави свідомо йдуть на відмову від деяких своїх суверенних прав та функцій на користь інших можливостей, зокрема, вирішення проблем, з якими вони були не в силах впоратися самостійно.

Ключовою тенденцією останніх двох десятиліть є зростання рівня залученості ТНК у політичну сферу. Транснаціональний бізнес все більше потребує використання тих функцій, які традиційно є прерогативою держави. Своєю чергою, фактор взаємодії держави і ТНК у процесі формування зовнішньої та внутрішньої політики відіграє все більш значущу роль. ТНК вже стали силою, здатною чинити істотний вплив на хід прийнятих рішень як в окремих державах, так і на рівні міждержавних організацій. Усвідомлюючи зростаючу силу і міць найбільших з

ТНК, держави делегують їм деякі функції, що є причиною участі підприємців у процесі регулювання національних економік. Професійні лобісти, діяльність яких контролюється як окремими корпораціями, так і цілими об'єднаннями, постійно впливають на діяльність державних органів. Суттєвим є також вплив корпорацій на громадську думку, корпоративні ресурси, що дозволяють взаємодіяти з широкими верствами населення країн або регіонів, як порівняти з можливостями окремих держав. Цей факт дозволяє зробити висновок: якщо держави на глобальному рівні не обмежать діяльність ТНК, у майбутньому їх роль і вплив на державу тільки зростатиме [9, с. 44].

Сьогодні залишається незрозумілим, яка модель глобального управління може бути реалізована в майбутньому. Світова спільнота продовжує спиратися на існуючу систему міждержавних інститутів на чолі з ООН. Водночас багато країн побоюються невідомості і занадто зосереджені на поточних проблемах, щоб всерйоз замислюватися про свою роль у системі глобального управління. Проте більшість країн все-таки усвідомлює потребу в об'єднанні і не проти створення наднаціональних політичних об'єднань на глобальному рівні.

Так чи інакше, проблема реформування ООН як найбільш раціонального шляху подолання зростаючих глобальних проблем стала однією з найбільш обговорюваних як серед теоретиків, так і серед практиків. Сьогодні ООН є єдиною організацією, здатною тією чи іншою мірою взяти на себе функції глобального уряду та здійснювати глобальне управління. Водночас здатність ООН реалізувати свої функції в нових умовах міжнародних відносин, адекватно реагувати на зміни й адаптувати свої механізми перед обличчям нових проблем сьогодні ставиться під сумнів. Сучасний стан ООН також сильно відрізняється від того, що являла собою ця організація ще півстоліття тому. За час її існування в ООН вступило стільки нових членів, що рішення багатьох питань стало нагадувати політичну гру, в якій держави формують коаліції для того, щоб домогтися підтримки своєї позиції. Унаслідок цього замість того, щоб вирішувати глобальні питання, держави лобіюють свої інтереси. Незважаючи на позитивні зрушення, що намітилися в обговоренні реформування організації, існує багато перешкод для подальшого просування і реалізації запропонованих ідей. До таких перешкод належать не тільки фінансові питання, адже перебудова ООН потребуватиме величезних коштів, але й суперечності між країнами щодо змісту цих реформ. Кардинальному перегляду піддаються старі принципи, серед яких – проблема застосування військової сили, право на превентивну самооборону, проблема втручання у внутрішні справи. На основі аналізу Статуту ООН було

виявлено ті ситуації, в яких ключові принципи Статуту суперечать один одному. Проблема невідповідності юридичних основ міжнародних відносин їх практиці, відсутність чіткого розуміння державами меж дозволеного і прав на безпеку породжує конфлікт інтересів і неузгодженість у роботі інститутів ООН. Вкрай складно уявити механізм, що дозволяє враховувати думку всіх держав-членів організації, однак ситуації, в яких консенсус з цілого ряду життєво важливих питань неможливий, стали нормою для засідань Ради Безпеки ООН. Від успішності та результатів процесу реформування ООН багато в чому залежить авторитет і статус держави як інституту, адже саме на підставі держав і домовленостей між ними і була створена ООН. [10, с. 112].

Глобалізація поклала початок новому етапу в розвитку держави. Держава сьогодні переживає період політичної трансформації та адаптації до нових умов. Під впливом глобалізаційних процесів змінюються її традиційні функції і становище в сучасній системі міжнародних відносин.

Ефективність держави сьогодні визначається її здатністю швидко адаптуватися до мінливих умов зовнішнього середовища. На перший план виходять проблеми зовнішнього і внутрішнього суверенітету, здатності держави проводити самостійну внутрішню і зовнішню політику, бути легітимною як в очах свого народу, так і за межами власних кордонів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бек У. Трансформация политики и государства в эпоху глобализации / У. Бек. – М. : Свободная мысль, 2014. – 345 с.
2. Валлерстайн И. Анализ мировых систем и ситуация в современном мире / И. Валлерстайн. – М. : Наука, 2010. – 167 с.
3. Гэлбрейт Дж. Кризис глобализации. Проблемы теории и практики управления / Дж. Гэлбрейт. – М.: Логос, 2010. – 402 с.
4. Гидденс Э. Ускользающий мир : как глобализация меняет нашу жизнь / Э. Гидденс. – М. : Весь мир, 2013. – 289 с.
5. Кеохейн Р. Транснациональные отношения и мировая политика / Р. Кеохейн. – М.: Власть, 2012. – 291 с.
6. Костин А. Экополитология и глобалистика / А. Костин. – М. : Книга, 2009. – 288 с.
7. Малахов В. Государство в условиях глобализации / В. Малахов. – М. : Проспект, 2016. – 360 с.
8. Моргентау Г. Политические отношения между нациями. Борьба за власть и мир / Г. Моргентау. – М. : Прогресс, 1999. – 265 с.
9. Соколова А. Проблема суверенитета и особенности политической трансформации государства в условиях глобализации / А. Соколова. – М. : Власть, 2010. – 345 с.
10. Уткин А. Глобализация : процесс и осмысление / А. Уткин – М. : Наука, 2002. – 123 с.
11. Франк А. Глобальные проблемы и будущее человечества / А. Франк. – М. : Наука, 2008. – 214 с.
12. Хаттон У. Мир, в котором мы живем / У. Хаттон. – М. : Прогресс, 2014. – 430 с.